

Respondeo, neg. Min. «Frigiditas illa, fastidium aut horror ideo ex iterata experientia nascitur, quia quoties objectum appetitur, et obtinetur, toties ex ejus possessione aliquatenus insuavi resultat in voluntate aliqua inestitia, displicentia vel poenitudo, cujus repetitione generatur habitus illud objectum aversandi; qui habitus impedit, aut suffocat habitum appetendi. Incipit quidem appetitio vel prosecutio suum etiam habitum in eo eventu generare; sed quia displicentia vel poenitudo magis durare solet, firmissusque animo infligi, quamvis postmodum ex levitate animi redeat aliquoties appetitio, idcirco habitum suum citius intendit, ac promovet, cujus habitus contrarietas non sinit crescere inchoatum habitum appetendi; quin immo quos invenit gradus ejus, tandem extirpat. Atque in hoc ipso displicendi habitu consistit illa difficultas, quæ repetitione actuum appetendi videtur acquiri, sed reipsa non nisi repetitione contrariorum acquiritur» (1).

CAPUT III.

PROPRIETATES

AC PRÆCIPUÆ DIVISIONES HABITUS

Præcipuas questiones ad habitum spectantes vidimus, in quibus propter summam rei obscuritatem, pauca statuere cum certitudine potuimus, fere hypothesibus plus minus probabilibus contenti: ad sciendam enim spectat non certa solum sectari, sed verisimiliores quoque rationes, quantum humano ingenio assequi licet, ad plenam objecti tractationem investigare. Restat, ut idipsum in his, quæ supersunt, breviter obtinere conemur.

ARTICULUS I.

Utrum habitus sit augmenti capax.

Quid augmentum:

176. Augmentum et diminutio in proprio sensu est affectio quantitatis, cujus proprietates est esse magnam vel parvam, majorem vel minorem mole, ac proinde etiam augescere

(1) Lossada, loc. cit., num. 124.

re, vel diminui. Verum sicut præter quantitatem molis est alia virtutis, quæ considerari potest, sive secundum naturæ perfectionem, sive secundum durationem, sive secundum vim et efficacitatem operandi, et pertinere potest etiam ad res incorporeas et spirituales (1); ita etiam augmentum et diminutio invenitur in sensu analogico, minusque proprio in iisdem rebus, et sic cadit in præsentem considerationem, quamvis sermo est de habitibus, potissimum intellectus et voluntatis, qui, utpote accidentia potentiarum immaterialium, sunt et ipsi immateriales. Quæritur ergo, utrum habitus augeri queant, seu majorem assequi perfectionem, ex quo satis patebit etiam, quo pacto habitus imminui, vel remitti secundum perfectionem valeant, donec corrumpantur. Et quod ad augmentum attinet, habitus infusos vel supernaturales augeri posse certum Theologice est (2); habitus autem naturales atque acquisitos augeri docet experientia, quæ manifeste demonstrat facilitatem operandi repetitione actuum comparatam, continuato exercitio augeri, saltem usque ad certum limitem, et etiam ad nova objecta similia extendi (3): unde duplex distingui solet habituum augmentum, intensivum et extensivum. Extensivum obtinet, quando idem habitus secundum eundem gradum subjectivæ seu entitivæ perfectionis ad plures actus similes, vel ad plura objecta materialia sub uno formali objecto contenta se porrigit. Sic habitus scientiæ psychologiæ, faciens facile cognoscere v. g. simplicitatem humanæ animæ, augetur extensive, acquisita facilitate cognoscendi ejusdem immortalitatem, etc.; et habitus temperantiæ augetur extensive exercitio actuum circa nova diversa objecta, ad formalem rationem ejusdem

augmentum
intensivum et
extensivum.

(1) Confr. *Cosmolog.*, num. 103, pag. 707.

(2) Vide Conc. Trid., sess. 6, esp. 10 et can. 24; et Theologos passim.

(3) Vide S. Thom. (1. 2. quæst. 52, art. 1), et interpretes et Commentatores (in eund. loc.), et A. A. alios passim. Nihilominus P. Salas negat (in 1.^æ 2.^æ, tract. 10, disp. 4, sect. 1) potentias cognoscentes capaces esse intensivi augmenti. Verum communissima opinio affirmat, idque probabile esse concedit P. Salas (num. 3): et ratio est, quia non minus deprehendimus in potentiis cognoscitivis augeri facilitatem repetitione actuum.

virtutis spectantia. Intensivum augmentum vel major habitus intensive consistit in eo, quod habitus in se ipso et circa idem etiam objectum majorem perfectionis entitativæ gradum sortiatur, majorem proinde tribuendo potentiæ facilitatem atque inclinationem. Exemplo rem intelliges: calor quatuor graduum, qui dimidiam duntaxat corporis partem afficiebat, si totum occupet corpus, calor augetur extensive; ac simili modo considerari posset etiam intensivum augmentum relate ad durationem. Si vero calor quatuor graduum crescat ad quinque, sex, decem..... gradus, magis intendi dicitur, seu intensivum augmentum accipere.

Quo pacto habitus intendatur.

§ I.—INTENSIO VEL INTENSIVUM AUGMENTUM HABITUS.

177. Circa intensionem prima occurrit quæstio de modo, quo habitus intenditur: cum enim certum sit habitum intendi atque in se ipso perfici, valde disputatur, quo pacto fiat major ista intensio. Verum controversia hæc non est nobis iterum agitanda, cum fuse pertractata sit in disputatione generali de intensione qualitatis (1).

An et per quos actus intendatur habitus.

Secunda quæstio est, an et per quos actus intendatur habitus. Intendi per actus similes, eos nempe, qui versantur circa idem objectum formale, est apud omnes in confesso; sicut etiam conveniunt cuncti in eo, quod habitus intendatur per actus intensiores ipso habitu (2).

At controversitur, utrum intendi queat etiam per actus æquales aut etiam minus intensos vel remissiores.

Et quæstio est de solis habitibus acquisitis, nam communissime dicunt Theologi infusos intendi etiam per actus remissiores. Sancti Thomæ doctrina videtur esse, quod habitus solum intendatur per actus intensiores, et per actus æque intensos non intendatur, sed tantum disponatur ad intensionem majorem; per actus vero minus intensos potius ad corruptionem disponi (3). Habitus itaque per actus æquales et remissos intendi negant plures interpretes Stî. Thomæ,

- (1) Vid. *Ontolog.*, num. 328 et seqq., pag. 948 seqq.
 (2) Id tamen semper fieri negat P. Valentia in 1.^{am} 2.^æ disp. 4. quæst. 4.^a punct. 3.º in solut. 1.^{am} dub.
 (3) S. Thom. 1. 2. quæst. 52, a. 3.

Prima sententia,

ut Cajetanus, Conradus, Bartholomæus de Medina (1) et alii apud Salas (2), itemque Doctor Complutensis Montesinus (3) et Suarez (4) et alii. Affirmant etiam per actus æquales et remissiores intendi posse habitum e veteribus Henricus Gandavensis, Scotus, (5), Gabriel, Durandus et alii (6), quos sequuntur Scotistæ (7) et e nostratibus Vazquez (8), Tanner (9), Salas (10), Arriaga (11), Rhodes (12), Scares Lusitanus (13), etc., etc. Resque sat dubia videtur.

secunda.

178. Prioris sententiæ patroni hæc præcipue solent proferre argumenta: α) Simile non agit in simile, multoque minus agens imbecillius in robustius, ut illi majorem conferat perfectionem. Ergo nec actus æqualis nec remissior intendere poterunt habitum. β) Actus remissior nequit habere majorem virtutem, quam intensior. Atqui si actus remissior intenderet habitum productum ab actu præcedente intensiore, haberet majorem virtutem, quam intensior; nam intendendo habitum v. g. quinque graduum efficeret in eo sextum gradum, quem non potuit efficere actus præstantior. γ) Actus non potest inclinare potentiam ad actus se ipso intensiores. Sed si actus æqualis vel remissior intenderet habitum, potentiam inclinaret ad actus se ipso intensiores; nam, si actus v. g. quatuor graduum intendat habitum ad sex gradus, eo ipso potentiam inclinabit ad actus quinque vel sex graduum.

Prioris sententiæ argumenta

- (1) In 1.^{am} 2.^æ, disp. 52, art. 3.
 (2) In 1.^{am} 2.^æ, tract. 19, disp. 4.^a sect. 2.^a, num. 4.
 (3) In 1.^{am} 2.^æ, disput. 33, quæst. 4, num. 93.
 (4) *Metaphys.* disput. 44, sect. 10, num. 17 seqq.
 (5) Scoto a P. Vazquez (loc. cit. num. 3) tribuitur prima sententia, verum Mastrius falso id asseri contendit.
 (6) Apud Suarez (loc. cit. num. 5), et Salas (loc. cit., sect. 2, num. 4).
 (7) Vide Mastrium (loc. cit. quæst. 4, num. 34), Pontium (loc. cit. disp. 13, quæst. 2, num. 22), Frassen. (loc. cit. quæst. 3, concl. 1.^a).
 (8) In 1.^{am} 2.^æ, disp. 80, cap. 1, num. 6.
 (9) Tom. 2, disp. 3, quæst. 1, num. 34.
 (10) In 1.^{am} 2.^æ, tract. 10, disp. 4, sect. 2, num. 8, seqq.
 (11) In 1.^{am} 2.^æ, tom. 3, tract. de habit., disp. 32, sect. 6, subsect. 2, num. 31.
 (12) *Philos. perip.* lib. 2, disp. 18, quæst. 4, sect. 3, paragr. 2.
 (13) *De anim.* tract. 7, disp. 2, sect. 6, paragr. 1.

Ergo nec actus remissior nec æqualis potest intendere habitum. δ) Denique rem confirmare videtur experientia, ex qua novimus potentiam nunquam disponi per actum remissiorum repetitionem ad intensius operandum quam antea, sed potius priorem facilitatem perire. Ut enim scribit Medina, «*artifices cum diligenter se exercent in operibus artis, fiunt meliores; cum vero negligenter et ignaviter, deteriores.*»

quo pacto sol-
citur a patro-
nis alterius
sententiæ.

Verum alterius sententiæ patroni respondent ad α), principium illud verum esse in agentibus univocis, non vero in æquivocis, qualis est actus respectu habitus; sunt enim diversæ speciei, et actus quidem est speciei perfectior habitus, quemadmodum superius docuimus. Ergo quamvis actus sit æqualis vel minoris intensio, seu minus perfectus gradualiter, quam habitus, eo tamen perfectior specificè atque essentialiter est, et sic poterit illi novam conferre perfectionem intensivam. Unde etiam præoccupata manent exempla caloribus v. g. quatuor graduum, qui nequit gignere calorem intensiorem et alia similia: quia est exemplum causæ univocæ cum suo effectu (1). Ad argumentum β) responderi potest, *negando* Minorem, quin urgeat ejusdem probatio. Quamvis enim actus remissior nequeat pollere majore virtute, quam intensior, nihil tamen repugnat, quominus fortius agat in subjecto melius disposito. Sic ergo quamvis actus præcedens præstantior intenderit habitum ad quinque gradus, actus novus remissior inveniens habitum hujusmodi perfectiorem, nova sua actione potest aliquid superaddere ultra quinque illos gradus, magis illum intendendo. Sane actus præcedens reperiens habitum quatuor v. g. graduum, intendit illum ad quinque, causando novum gradum, actus vero posterior simili modo novum causando gradum intendit ad sex: Quid mirum? Posterior actus, qui cæteris ejusdem est speciei cum præcedente non fecit nisi unum gradum, sicut præcedens. Argumentum γ) solvitur dicendo, actum non posse ad producendum novum actum se ipso intensiorem inclinare immediate instar principalis causæ, posse autem istar instrumentalis ac mediatae. Actus enim prior v. g. quatuor graduum intendit habitum ad sex gradus, et solum inclinatur potentiam ad subsequentem actum mediate et instrumentaliter.

(1) Cfr. statim dicenda in primis probationibus secundæ sententiæ.

medio nempe habitu, qui est quasi instrumentum potentiæ. Sic ergo postea potentia simul cum habitu intenso sex graduum producit novum actum præstantiorem actu, per quem habitus intensior factus fuerat, in quo nullam apparere repugnantiam jam superius vidimus (1). Ultimum argumentum δ) solvitur a quibusdam quoad primam partem opponendo experientiæ objectæ aliam contrariam experientiam; quia nempe qui post certum gradum intensi habitus comparatum remisse operantur, acquirunt magnam facilitatem sic operandi. Verum hæc solutio nihil valet, ut statim dicam referendo argumenta secundæ sententiæ. Altera vero pars ejusdem postremi argumenti δ) nihil videtur probare. Nimirum per actus remissos non disponitur potentia directe ac per se ad oppositum habitum, sed tantum per accidens, quia nempe remisse operans in quocumque genere, facile interea elicit contrarios actus, per quos proinde disponi dicenda est potentia ad contrarium habitum.

179. **Secundæ sententiæ assertores** hisce potissimum utuntur probationibus. α) Experientia compertum est eum, qui post comparatum habitum remisse operatur in exercitio ejusdem habitus, magnam acquirere facilitatem remisse operandi. Atqui hæc facilitas major signum est intensioris habitus. β) Præterea actus producit habitum ceu causa æquivoca et perfectioris speciei. Ergo poterit major habitus intensio eminenter contineri in actu minus intenso. γ) Accedit analogia vel paritas qualitatum corporearum: possunt enim plures radii ejusdem intensitatis procedentes a sole majorem gignere calorem, quam pauciores, ut constat in speculis Physicorum, in quibus si apte recipias radios, ut plures in unum punctum, *focum*, confluant, profecto ferventiorem ibi experieris calorem. Lumen etiam adjectum lumini ejusdem vel majoris intensio- nis magis illuminat, ut omnes norant. Simili modo arena cumulo arenæ adjuncta pondus auget cumuli: itemque rota magno primùm impetu moveri incepta potest velocitatem augere, repetitis successive levioribus impulsibus. Quid ni ergo actus æque vel etiam minus intensi, quam illi, qui habitum genuerunt, sæpius repetiti eundem intendere

Posterioris
sententiæ
argumenta.

(1) Supra num. 147, pag. 449 seqq.

queant? δ) Cum potissimum id videatur in memoria evidentissima experientia comprobari. Nam iisdem actibus eodem aut etiam minore conatu repetitis facilior ac facilior redditur memoria in repetendo. ε) Actus diu continuatus plus potest, quam cito transiens. Atqui non ita esset in contraria sententia. Ponamus enim duos actus graduum quatuor, alter diu durans, alter brevi cessans, uterque profectus a potentia instructa quatuor aut quinque graduum habitu. Neuter secundum adversarios quidpiam efficeret ad habitum intendendum, ac proinde ejusdem efficacitatis foret uterque. ζ) Demum habitus supernaturalis quolibet actu salutari etiam remisio intenditur. Ergo idem dicendum est de acquisitis.

quomodo solvi
queunt.

Sed neque hæc penitus rem evincunt. Primi enim argumenti α) Minor non videtur esse vera, nisi sub distinctione, quæ nihil prodest talia objicientibus. Major videlicet illa facilitas est quidem indicium intensioris habitus, non tamen habitus præcedentis, de cujus intensione per actus remissiones controvertimus; sed novi habitus *remisse operandi*, ex frequentatione remissorum actuum producti et intensioris facti. Quando enim post acquisitum habitum certæ intensiois, v. g. 6 graduum, te exeres in remissioribus actibus, profecto non comparabis facilitatem intensius, quam prius operandi, quod profecto requiretur ad intendendum illum habitum, de quo loquimur; sed tantum assequeris magnam facilitatem remissius operandi, pro conditione remissorum actuum, in quibus te exeres, quin habeas majorem, quam antea, expeditionem intense operandi, quod est novum habitum acquirere distinctum a priore: nam facilitas intensius operandi et intensa, immo intensissima, facilitas remisse operandi videntur esse distinctæ et invicem separabiles facilitates atque habitus. Quare objecta experientia non favet adversariis. Alterum argumentum β) valet quidem ad enervandam primam probationem prioris sententiæ, non tamen ad positive demonstrandam hanc alteram. Solum enim probat minorem duntaxat intensioem actus non obstare, quominus intendere habitum queat; ex quo tamen non licet illico inferre, quod reapse intendat, quia possunt obstare alia. Argumentum γ) ex analogia cum agentibus naturalibus depromptum optimum est ad retundendam vim ejusdem probationis

sententiæ contrariæ; sed nihil amplius, opinor, evincit, nisi demonstretur intercedere analogiam actuum intentionalium cum causis naturalibus in modo operandi. Id autem nescimus, et præcise inquirimus in hac controversia, nec possumus a priori asserere.

Argumentum δ) videtur magis probare: experientia enim innotescit memoriam eorum, quæ didicimus, magis magisque firmari, ac facillimam reddi assidua repetitione etiam non intensa. Sed quoniam ejusmodi experientia non adest, immo contraria videtur adesse in aliis, ut apparet ex dictis, nescio an satis efficax esse queat ad rem generatim probandam. Ad argumentum ε) dicere poterunt adversarii habitum diu continuatum plus posse, quam brevi transeuntem, non tamen præcise ad intendendum habitum, sed ad conservandum illum, et etiam ad hoc, ut potentia melius disponatur ad augmentum intensivum accipiendum, quando adsit idonea causa, nempe intensior actus. Hoc enim docent Thomistæ, habitus intendi, per intensiores actus; at per æque intensos non intendi, sed ad intensioem disponi. Denique argumentum ζ) nihil prorsus probat, ut mihi quidem videtur. Nam per actus supernaturales intenditur gratia et habitus, non in genere causæ physice efficientis, sed in genere causæ moralis, videlicet meritoria. Cum itaque omnis actus supernaturalis, etiam remissus, coram Deo meritorius sit, nihil mirum, si habitus intendatur per actus quoque remissiores. At vero actus ordinis naturalis non intendunt habitus tamquam causæ morales, sed tamquam physice efficientes.

Hæc sunt, quæ ultro citroque de habitu intensioem docent ingeniosi viri: lector seligat opinionem, quæ sibi magis arrideat, quamvis secunda forte facilius defendi queat.

Judicium
Auctoris.

§ II.—EXTENSIO VEL AUGMENTUM HABITUS EXTENSIVUM.

180. Non minori premitur difficultate hæc quæstio, in qua vix quidpiam certo definiri potest. Quod in studio ejusdem scientiæ v. g. *Logicæ*, *Psychologiæ*, etc., possumus successive acquirere facilitatem cognoscendi varias conclusiones, itemque quod in exercitio virtutis alicujus, latitudinem quamdam objecti habentis, promptitudinem operandi acquiramus prius in una materia et postea in alia, extra dubium

Difficultas rei.

est, testante experientia: sic enim temperantia est virtus, quæ moderatur voluptates gustus in cibo et potu, ac tactus in usu vererorum; et virtus corporeæ mortificationis vel penitentia respicere potest afflictiones, sive per jejuniū, sive per flagellationes sive aliis diversis modis. Et planum est, non statim nec unius duntaxat generis operum exercitio facilitatem comparari operandi in omni materia, sed successive, quod cum fit, dicitur augeri habitus. Non vacat tamen difficultate statuere, quo pacto hæc successiva facilitas respectu diversorum objectorum in nobis existat. Omnes convenire videntur, si Doctori Eximio fidem habeamus, in eo, quod augmentum istud extensivum facilitatis vel habitus fiat per additionem alicujus realitatis. Et probatur, quia sin primis rationes, quæ probare possunt in intensione aliquid addi, multo magis hic concludunt. Deinde ex ratione communi augmenti realis id convinci potest; quomodo enim mente concipi potest reale augmentum sine additione reali? Præterea per hoc augmentum fit in potentia novus effectus formalis et realis, qui antea non erat, nam manet propensa ad novum objectum, v. g. ad novam conclusionem scientiæ, ad quam antea non erat. Ergo illud effectum necesse est fieri per novam formam seu novam partem formæ. Patet consequentia, quia neque effectus formalis potest fieri sine forma, neque forma præexistens potest conferre novum effectum formalem, nam antea informabat, quantum poterat; nam hæc forma, de qua agimus, est forma absolutæ et actu inherens secundum se totam, et consequenter actu etiam informans, quantum potest. Ergo crescente effectui formali et reali hujus formæ, necesse est aliquid in re ipsa addi ipsi formæ (1).

Verum quid est hoc quod additur habitui, cum ad nova objecta se extendit? Vainæ sunt sententiæ; sed quia quidam auctores non eodem modo loquuntur de habitibus intellectus et voluntatis, præstat seorsim de illis agere.

Quo pæto
dicitur augmentum
extensivum
habitus intellectus.

181. A) AUGMENTUM EXTENSIVUM INTELLECTUALIUM HABITUM. Controversia hæc intime connexa est cum questione

(1) Suarez, *Metaphys.* disput. 44, sect. 11, num. 2, 3, ubi plura vide, si lubet. Confer Comimbic. *Dialect.*, in lib. 1.º *Postes. analyt.* cor., cap. 23, quest. unice. art. 2, parage *Deinde habitum, qui antea...*

de simplicitate vel compositione habitus scientifici et intellectualis; itemque de modo unitatis scientiarum (1). Est ergo sententia communissima inter Thomistas, habitum intellectualem esse simplicem qualitatem, que simul tota generatur, augetur autem postea extensive per aliquam ejusdem modificationem perfectionemve. Ac descripta quodam substantiam videtur illis verbis S. Thomæ: *Si... consideremus habitum secundum ea, ad quæ se extendit, sic invenimus in eo quandam multipliciter. Sed quia multipliciter est ordinata ad aliquid unum, ad quod principaliter respicitur habitus, inde est, quod habitus est qualitas simplex, non constituta ex pluribus habitibus, etiam si ad multa se extendat. Non enim unum habitus se extendit ad multa, nisi in ordine ad unum, ex quo habet unitatem* (2). Quibus similia sunt illa: *Ille, qui in aliqua scientia acquirit per demonstrationem scientiam conclusionis unius, habet quidem habitum, sed imperfecte; cum vero acquirit per aliam demonstrationem scientiam conclusionis alterius, non aggeneratur in eo alius habitus, sed habitus, qui prius inerat, fit perfectior, utpote ad plura se extendens; eo quod conclusiones et demonstrationes unius scientiæ ordinatæ sunt, et una derivatur ex alia* (3). Atque ita sentiunt Henricus Gandevensis (4), Capreolus (5), Ferraricensis (6), Conradus et Cajetanus (7), Dominicus Soto (8), Dominicus a Flandria (9), Bartholomæus de Medina (10), Joannes a S. Thoma (11), Cosmas de Lerma (12), Complutenses Carmelitani (13), Doctor Montesianus (14) et

Vainæ
sententiæ.

- (1) Vide *Logic. Major.*, num. 290, seqq. pag. 984, seqq.
(2) S. Thom. 1. 2. quest. 54, art. 4.
(3) S. Thom. *ibid.*, ad 3.um Cfr. *ibid.*, ad 1.um
(4) *Quodlib.*, 9, quest. 4.
(5) Prolog. in lib. *Sistent.*, quest. 3, art. 1. conclus. 1.^a
(6) In lib. 1.º *Contra. Gent.* cap. 50.
(7) In 1.º 2.º, quest. 54, art. 4.
(8) *Dialect.*, quest. 3.^a proem.
(9) *Metaphys.*, lib. 6, quest. 7, art. 7.
(10) In 1.º 2.º, quest. 54, art. 4.
(11) *Logic.*, quest. 27, art. 2.
(12) *Logic.*, quest. 7, prem.
(13) *Logic.* disput. 10, quest. 4.
(14) In 1.º 2.º, disput. 33, quest. 2.

alii, quos e nostra Societate sequuntur Vazquez (1), Valentia (2), Salas (3), Cosmas Alamanni (4), et Quiros (5). Verum quia extensio habitus ad nova cognoscenda objecta vix intelligi potest sine additione aliqua reali, vel saltem mutatione, ut initio notabamus, triplice modo rem hanc auctores exponere reperio. Primo Joannes a S. Thoma et Cosmas de Lerma volunt ad habitus extensionem non esse necessariam intrinsecam additionem novæ entitatis aut modi realis, sed sufficere; ut habitus, acceptis novis speciebus, ad novam materiam applicetur, unde per novum assensum novam actuet subjecti sui potentialitatem, prout ab ipso P. Joanne a S. Thoma declaratum reliquimus in *Logica* (6). PP. Vazquez et Salas ac Doctor Montesinus (7), arbitrantur prædictam extensionem fieri per susceptionem modi realis diversi a natura ipsius habitus.

Secunda sententia tenet extensionem intellectualis habitus fieri per acquisitionem novi habitus partialis. Nam post acquisitum habitum scientiæ circa objectum formale, quod est pars objecti considerati ab una scientia, v. g. circa principia scientiarum, quæ tractantur in *Logica*, cum novo studio comparatur facilitas discurrendi circa demonstrationem, quæ est alia pars diversa objecti logicæ considerationis, non prior habitus absque ullo, ut ita dicam, substantiali augmento applicatur ad novam hanc cognitionem, sed nova entitas habitus gignitur, et priori aggregatur ad tribuendam facilitatem cogitandi circa novam partem totalis objecti scientiæ. Et quoniam diversæ istæ partes objecti præ se ferunt diversas rationes formales, sub una generaliori ratione constituente objectum totius scientiæ, ideo partiales isti habitus specie incompleta inter se distinguuntur, omnesque simul integrum totalem habitum scientificum vel

- (1) In 1.^{am} 2.^æ, disput. 80.
- (2) In 1.^{am} 2.^æ, disput. 4, quæst. 6, punct. 3.
- (3) In 1.^{am} 2.^æ, tract. 10, disput. 5.^a, sect. 1.^a
- (4) *Summ. Philos.*, prim. part., quæst. 31, art. 2.
- (5) *Curs. philos.*, tract. 2, disput. 14, sect. 3.
- (6) *Vid. Logic. Major.*, pag. 986.
- (7) Montesin. loc. cit. num. 34.

intellectualem componunt. Ita sentiunt Scotus et Nominales (1), et Fonseca (2), Molina (3), Toletus (4), Coimbricenses (5), Suarez (6), Tellez (7), Bartholomæus Amicus (8), Petrus (9), et Gaspar Hurtado (10), Compton (11), Arriaga (12), Sylvester Mauri (13), Rhodes (14), Soarez Lusitanus (15), Losada (16), et alii. Idemque docent Scotistæ communiter (17), et Paulus Soncinas (18). Omnesque illi Thomistæ, qui habitum intellectualem in speciebus coordinatis reponunt: idemque omnino quoad rem tenere videtur noster P. Rubius, quamvis pro priori sententia communiter citetur (19). In hoc tamen discrepat P. Rubius a cæteris, quod partiales istos habitus, ex quibus integratur unus habitus, velit esse homogeneos, illi vero communissime ponant illos heterogeneos, prout requirere videtur diversitas ipsa formalis objecti, et consequenter actuum intellectualium, per quos illi gignuntur.

(1) Apud Coimbricenses (*Dialect.*, in lib. 1.um *Posterior.*, cap. 23, quæst. unic. art. 2), et Suarez (*Metaphys.* disp. 44, sect. 11, num. 18).

(2) *Metaphys.*, lib. 6, cap. 1, quæst. 2, sect. 2.

(3) In 1.^{am} part. quæst. 1, art. 3, disput. 3.

(4) *De Dialectica in comm.*, quæst. 3, proœm.

(5) Loc. nup. citat.

(6) *Metaphys.*, disput. 44, Sect. 11.

(7) *Disput.* 18, sect. 4, num. 13; et *disput.* 70, Sect. 3, num. 9.

(8) *Logic.*, tract. 27, disput. 4, dub. 2, art. 2.

(9) Petrus Hurtado, *de anim.*, disput. 16, sect. 4, subsect. 1.

(10) Gaspar Hurtado, In 1.^{am} 2.^æ, tract. *de habit.*, diff. 9.

(11) *De anim.* disput. 30, sect. 1.

(12) *Disput. theol.*, tom. 3, disput. 22, sect. 6.

(13) *Quæst. Philos.*, tom. 3, *Quæst. physico-metaphy.* quæst. 5, ad quintum, in respons. ad 4.um

(14) *Philos. Peripat.*, lib. 2, disput. 18, quæst. 1, sect. 3, paragr. 3.

(15) *De anim.*, tract. 7, disput. 2, sect. 6, parag. 3.

(16) *Logic.* tract. 1, proœm. disput. 1, cap. 5.

(17) Vide v. g. Tartaretum (*Logic.*, quæst. 1, dub. 3), Mastrium (in *Logic.*, disput. 12, quæst. 3, art. 2), Pontium (*Logic.*, disput. 2, quæst. 9), Merinero (*Logic.*, quæst. 5, sect. 1), etc., etc.

(18) *Metaphys.*, lib. 6, quæst. 9.

(19) Vide verba ejusdem in nostra *Logica Majori.*, pag. 987.

Nec desunt testimonia S. Thomæ (1), quæ in patrociniū ejusdem opinionis afferantur, et videri queunt in *Logica* (2).

probabilior
tamen indicatur,
quæ tenet
extensionem
habitus intel-
lectualem fieri
per novi
habitus partialis
acquisitionem.

182. Utraque opinio probabilis est; secunda vero, spectata ratione, videtur probabilior; quæ, quia jam in *Logica* probata est, non est hic iterum tractanda. Quamvis enim ibi de scientia sermo esset, idem nullo negotio ad cæteros habitus intellectuales extendi potest, ac nominatim de principiis aliquid dictum est in eadem *Logica* (3). Nec facile est concipere, quo pacto idem simplex habitus intellectualis extendi potest ad novas materias in contraria sententia. Quod enim Joannes a S. Thomæ et Lerma dicunt, non sufficit; quia habitus generatus per actus unius speciei, habentes suum proprium objectum formale, non possunt inclinare, ac facilitate ad actus specificè diversos, habentes aliud objectum formale distinctum, etiamsi novæ species intelligibiles acquirantur: nisi enim velis habitum in speciebus constituere, facilitas novi specificè actus necessario requirit novum principium facilitans. Itaque ad actus quidem cognitionis novorum objectorum materialium, sub eodem formali contentorum, potest eadem qualitas habitus extendi; sed actus cognitionis respicientes diversum formale objectum, quales sunt multi in scientiis, non videtur posse porrigi, sed requiritur novus partialis habitus. Nec omnino sufficit ad rem explicandam modus superadditus, quem inducit Doctor Montesinus cum Sala et Vazquez. Quia modus ejusmodi est entitas specificè distincta a qualitate absoluta, qualis est habitus. Ergo nequit eundem effectum formalem habere cum illa. Atqui eundem prorsus haberet in adversariorum sententia, nempe inclinare, ac facilitate potentiam ad actus novos. Ergo necessario videtur recurrendum esse ad aliquam novam entitatem absolutam, unde proveniat facilitas nova cognoscendi et discurrendi circa nova objecta (4). Hujusmodi autem qualitatis aut partialis

(1) S. Thom. 1. 2. quest. 52, art. 2, quest. 66, art. 1. quest. 65, art. 1, ad 1.^{am}; *de veritat.*, quest. 8, art. 6, ad 4.^{am}

(2) *Logic. Major.*, num. 281, pag. 990.

(3) *Vid. Logic. Major.*, num. 202, pag. 748 seqq.

(4) Alias probationes vide, si lubet, apud P. Suarez Lusitanum (loc. cit., parag. 3, num. 273), et apud Hurtad. (loc. cit. disp. 16, sect. 4, Subsect. 2, num. 19 seqq.).

habitus, per quos successive acquiritur facilitas circa novam materiam specificè diversi esse debent, quia supponitur novam hanc materiam esse specificè diversam a priori, quamvis utraque ambiri, et comprehendi queat a superiori ac latiori ratione formali, quæ suam det unitatem totali scientiæ, ex multis istiusmodi partialibus habitibus coalescenti.

Fatendum tamen est, in hac sententia ægrius, quam in alia, explicari unitatem scientiæ totalis; nam partiales isti habitus non videntur inter se ullam physicam compositionem habere (1), nec efficiunt unum per se, sed tantum per accidens, aggregatione videlicet ac subordinatione et ordine, unumque extrinsecum ratione generalis objecti formalis, sub quo tamquam sub superiori genere continentur formalia objecta specificè diversa partialium istorum habituum et actuum, ad quos illi inclinant (2).

Quæ cum ita sint, secundum hanc, quam probabiliorē arbitramur doctrinam, augmentum extensivum non est intrinsecum seu tale, per quod præcedens habitus in sua propria entitate crescat, et novos terminos respiciat; sed extrinsecum, situm in additione novæ qualitatis vel habitus, qui licet in ordine ad totam collectionem ejusmodi facilitatum, in potentia existentium respectu diversorum objectorum, dicantur partiales, in se tamen sunt singuli integra quædam qualitatis species (3).

Colligitur
modos augmen-
ti extensivi
habitus
intellectualis.

183. B) AUGMENTUM EXTENSIVUM HABITUUM VOLUNTATIS. Sunt, qui diversimodi videantur sentire de habitibus voluntatis et intellectus relate ad eorundem extensivum augmentum. Crediderim tamen, si *res ipsa spectetur*, non esse statuendam diversitatem inter utriusque potentiæ habitus, quamvis negari nequeat simplicem habitum potentiæ appetitivæ ad multa objecta materialia extendi posse, quam habitum intellectus, et propterea prima fronte appareat quædam diversitas. Ratio autem ea est, quam Eximius Doctor declarat. Habitus omnis naturalis, utpote generatus per actus similes seu item formale objectum respicientes, inclinant, et facilitant

Quale augmen-
tum extensivum
habituum
voluntatis.

(1) Vide Suarez, loc. cit. num. 20.

(2) Plura dabunt auctores laudati, ac nominatim Suarez.

(3) Suarez, loc. citat. num. 70.

non nisi ad alios actus ejusdem speciei, qui circa idem formale objectum versantur. Jam vero in actibus appetitus ac voluntatis idem motivum vel ratio tendendi, aut appetendi rem, potest extendi ad multo plura objecta, quæ proinde unam communem causam appetibilitatis participant, quam in actibus intellectus, in quibus rationes assentiendi diversis conclusionibus diversificantur secundum præmissarum et principiorum diversitatem (1). Ex quo sequitur eundem simplicem et indivisibilem habitum scientiæ non posse sufficere ad assensus diversarum conclusionum, non solum quando hæc versantur circa res specificè in se diversas, sed etiam quando versantur circa diversas proprietates unius ejusdemque rei, quia nempe conclusiones hujusmodi respiciunt diversa objecta formalia, et ex diversis principiis eruntur (2). Idemque dici potest de aliis habitibus intellectualibus, quotiescumque complexantur conclusiones diversas, diversam formalem rationem respicientes. E converso idem simplex habitus voluntatis versari potest circa plures actus et circa plures materias, quia quamvis in esse naturæ habeant diversitatem, possunt tamen convenire in ratione formali, quam respicit habitus, et sub quâ diversæ illæ materiæ considerari valent, quasi res solo numero differentes, actus vero circa illas exerciti quasi actus individui unius ejusdemque speciei (3).

Quando vero actus voluntatis et objecta, circa quæ versantur, diversam rationem formalem vel motivum respiciunt, etiamsi sub una aliqua ratione formali superiore contineri possint, diversum habitum respicere videntur, quin unus simplex habitus ab uno in alium ejusmodi actum sese extendere queat (4).

Quamobrem si quæras, ad quos actus sese extendere queat habitus quivis sive intellectus sive voluntatis.

Respondebo 1.º non posse se extendere nisi ad actus similes specificè vel respicientes idem motivum aut formale objectum, non genericè, sed specificè sumptum, ita ut ab

(1) Cfr. Suarez, loc. cit. num. 30 seqq.

(2) Cfr. id., ibid., num. 49-53.

(3) Cfr. Suarez, ibid., num. 54.

(4) Lege scripta in *Logica Majori*, num. 292, pag. 993 vers. fin.

eodem habitu nequeant procedere actus specificè diversi ex motivo seu objecto formali: «ratio est, quia habitus solum afficit actus similes iis, a quibus est ortus (1), quæ similitudo debet esse specificæ, saltem ex motivo. Nam si genericæ sufficeret, ab uno habitu oriri possent actus virtutum omnium aut omnium scientiarum.»

Dices «Experientia constat, hominem deditum uni vitio, vel uni virtuti, facilius se exercere in aliis vitiis aut virtutibus, quam si nulli assuevisset. Ergo quilibet habitus pravus, aut bonus, facilitatem præstat ad actus omnes vitiosos vel honestos, qui tamen inter se differunt ex motivo specificò» «Hæc objectio, quæ pariter in habitibus scientiarum fieri potest, vel omnes habitus impugnat, vel absurde probat unicum sufficere ad virtutes omnes, vel ad omnia vitia, vel ad omnes scientias. Potest etiam infringi contraria experientia. Multi enim facillime sibi temperant in cibo, difficillime in potu; valde sunt casti, sed valde maledici; magnam habent facilitatem in mathematicis, simulque difficultatem summam in metaphysicis. Quapropter si quando accidit illa facilitatis extensio, de qua in objectione, semper modica est, nec ab habitu particulari oritur nisi mediate et occasionaliter, nimirum quatenus occasione actuum unius habitus, solet intellectus formare sibi quasdam velut maximas generales, quæ viam parant ad actus allarum virtutum» (2).

Respondendum est 2.º Ut ab eodem habitu procedant plures actus «non requiri in illis similitudinem secundum objectum materiale, dummodo formale motivum sit omnino idem et uniformiter applicatum. Hoc tenet communior sententia cum P. Suarez (3), et videtur experientia suadere, v. g. in habitu acquisito justitiæ: nam qui jus alienum servare consuevit ex motivo justitiæ facile servat sive in pecunia, sive in tritico, etc. Sunt nihilominus, qui probabiliter ab hac regula excipiant objecta materialia, quæ novam aut specialem afferunt difficultatem; et ad ea requirunt distinctum habitum. Qui enim jejuniis assuefactus est ex motivo poenitentia

(1) Aristot. *Ethicor.* lib. 2, cap. 1.

(2) Lossada, *De anim.*, disp. 6, cap. 4, num. 144.

(3) Loc. cit., sect. 11.

v. g., potest, et solet experiri difficultatem ad verbera, vel etiam ad jejunandum in pane et aqua; cujusmodi exempla suppetunt plurima in aliarum materia virtutum» (1). Et ita sentit P. Georgius Rhodes (2) cum P. Petro Hurtado (3) et P. Theophilo Raynaudo (4). Alii tamen arbitrantur, in iis casibus videri potius intercedere aliquam diversitatem in ipso formali objecto, et non solam difficultatem specialem circa eandem materiam. Nam ut observat P. Ludovicus de Lossada (5), sæpe contingit, «ut motivum præcedentium actuum non omnino præscindat a conditione objecti materialis, ideoque, dum applicatur novæ materiæ, non sit omnino idem; et hac de causa requirat novum habitum. Sic in materia temperantiæ passim accidit, ut habitus abstinendi a cibo non sit habitus temperandi a potu; quia scilicet prior ille acquiritur, non ex nudo motivo temperantiæ ut sic, sed prout contracto ad materiam ciborum. Quod si etiam, stante eodem motivo adæquato, specialis occurrat in aliquo materiali objecto difficultas, hæc pertinere potest, non ad intellectum aut voluntatem, sed ad phantasiam aut appetitum sensitivum, quæ cum sint potentiæ materiales, non respiciunt suis actibus motivum in communi, sed ad talem materiam contractum: et idcirco magis limitatos adquirunt habitus, eosque proinde multiplicant pro qualibet speciali novitate materiæ, etiam intra eandem virtutem» (6), ut bene notavit P. Suarez (7).

Et hæc de salebrosissima hac controversia, in qua tot sunt diversæ rationes sentiendi et loquendi.

(1) Lossada, loc. cit., num. 145.

(2) Loc. cit., disp. 18, quest. 4, sect. 3, paragr. 3, *Dico* 5.

(3) Loc. cit., sect. 4, subsect. 3.

(4) *De virtutibus*, lib. 1, num. 160.

(5) *Ibidem*, num. 146.

(6) Lossada, loc. citat., num. 146.

(7) Suarez, loc. cit., sect. 11, num. 42.

ARTICULUS II.

Diminutio vel remissio et corruptio habitus.

184. Est hæc proprietas habitus augmento opposita; ea vero agitur a nobis, ut cætera hæcenus disputata, solum relate ad habitus acquisitos vel naturales. Nam infusi, etsi augeantur, et intendantur, non tamen remittuntur, sed solum corrumpuntur: quo autem id pacto fiat, Theologorum est explicare.

PROPOSITIO 1.^a Certum est habitus remitti et corrumpi.

Constat experientia. Sentimus enim per exercitationem virtutis gradatim minui, ac tandem aboleri propensionem ad vitium, et vicissim. Ergo quamvis ratio hujus rei a priori nos lateat, negari nequit habitus naturales remitti, et corrumpi, vel totaliter desinere. Si porro causas investigemus, ob quas habitus diminuuntur, et corrumpuntur, variæ illico occurrere queunt. Accidens enim corrumpi potest vel per se, nempe per actionem sui contrarii, vel per accidens, quod bifariam contingere potest, per corruptionem sui subjecti, cui inhæret, et per defectum conservationis ex parte causæ conservantis; hisce vero tribus causis addenda videri alicui posset in accidente operativo, qualis est habitus, quarta causa desitionis, otium vel cessatio ab operatione: de quibus omnibus seorsim breviter agendum.

185. PROPOSITIO 2.^a Habitùs per se corrumpitur contrariis actibus.

Patet experientia: sentimus enim habitus imminui, et perire per exercitium actuum contrariorum. Cæterum probe nota hic habitus dici *per se* corrumpi ab actibus contrariis, non quod actus hujusmodi per se vel directè intendunt habitus interitum; nullum enim agens per se intendit malum et non esse, sed ut hic modus corruptionis distinguatur ab illis corruptionibus, quæ ideo *per accidens* vocantur, quia consequuntur corruptionem subjecti: corruptio enim per se

Certum est habitus remitti et corrumpi.

Habitus per se corrumpuntur contrariis actibus; at quo sensu,

et in quo
genere causæ.

non implicat corruptionem alterius rei, sed tantum actionem positivam ejusque terminum. Dubitari autem potest, in quo genere causæ actus contrarius corrumptat, vel expellat habitum, utrum in genere causæ formalis, an vero in genere causæ efficientis. In genere causæ formalis, dicitur una forma expellere immediate contrariam formam, cum qua impossibilis est; efficienter vero, quando efficit aliquam formam impossibilem cum priori, quæ proinde ad illius positionem perire debeat. Est hac in re varius modus loquendi. Breviter tamen dicendum est cum communi sententia, quod actus contrarii non corrumpant habitum formaliter et immediate, sed efficienter ac mediate; habitus vero per actus ejusmodi contrarios generatus formaliter et immediate priorem habitum corrumpit, et expellit. Et ratio est, quia actus contrarii non opponuntur habitui formaliter, cum sint diversi ordinis qualitates, habitus enim se habet instar potentiæ respectu actus; et sic habitus et contrarius actus possunt simul esse in eadem potentia. Ergo actus contrarii dici nequeunt formaliter et immediate expellere habitum. Expellunt autem efficienter et mediate, quia actus ejusmodi contrarii sæpius repetiti gignunt consentaneum habitum, qui cum formaliter opponatur priori habitui, non potest produci ab actibus, quin eo ipso consequatur ex tali effectione interitus prioris habitus. Quia Deus naturaliter loquendo concurret cum actibus illis contrariis ad effectum eorumdem connaturalem, qui est novus habitus, qui proinde quia est formaliter impossibilis cum priori, desinet jam amplius conservari in suo esse a Deo secundum ea, quæ de rerum corruptione alibi dicta sunt (1). Cæterum quoniam non repugnat duas qualitates contrarias esse in eodem subiecto in gradu remisso (2), existimandum est habitum novum per actus contrarios generatum, quantum non est in gradu sufficienter intenso, posse simul stare cum priore habitu, quem tamen non poterit non expellere, cum certam attingerit perfectionem (3).

(1) Vide *Cosmolog.*, num. 360, pag. 1215 seqq.(2) Vide Suarez, *Metaphys.* disput. 45, sect. 4, num. 3-14 seqq.

(3) Vide S. Thom. (1. 2. quest. 53, art. 1), Suarez (loc. cit., sect. 12), Suarez Lusitan. (loc. cit. sect. 7), Montesinos (op. cit. disput. 34), Salas (loc. cit., tract. 10, disput. 6, sect. 4), etc.

186. PROPOSITIO 3.^a **Habitus intellectus et voluntatis nequeunt perire ex defectu subjecti, possunt tamen habitus phantasie et appetitus sensitivi; neutri vero pereunt ex defectu causæ conservatricis.**

Probatur primum et secundum, quia intellectus et voluntas sunt potentiæ incorruptibiles, utpote spirituales, secus autem phantasia et appetitus sensitivus. Ergo habitus intellectus et voluntatis non possunt perire ex defectu subjecti, possunt vero habitus phantasie atque appetitus sensitivi. Quamobrem etiam alibi docuimus species intelligibiles incorruptibiles esse, corruptibiles autem sensibiles.

Tertium autem probatur ex modo dictis. Nam causa conservans habitus Deus est. Atqui Deus non retrahit rebus suum influxum conservativum, nisi cum aliæ causæ naturales secundum ordinem mundanum exigunt illarum interitum. Ergo...

187. PROPOSITIO 4.^a **Habitus non remittuntur, nec corrumpuntur per se solo otio vel cessatione ab operando, sed tantum occasionaliter.**

Propositio est contra veteres quosdam, ut Gabrielem, Almanium et Ockamum, qui habitus ita pendere in existendo existimabant ab actibus, ut, his penitus cessantibus, illi quoque post aliquod tempus perire debeant. Triplicem enim constituebant ordinem rerum; nam licet omnes, inquirunt, a Deo pendeant in sui conservatione, tamen quædam a solo Deo pendent, sicut substantiæ spirituales; aliæ ita pendent a causa creata, ut si semel deficiat influxus illius, statim desinant esse, sicut lumen pendet a corpore luminoso; aliæ vero medio modo se habent, atque ita pendent ab influxu causæ, ut quaravis eo non indigeant continuo, si tamen penitus deficiat, post aliquod tempus illæ corruiere debeant, in quo genere sunt habitus. Verum communis omnium Scholasticorum vox est, habitus otio solo per se non corrumpi, sed tantum per accidens et occasionaliter, quatenus nempe otium occasio est, ut actus contrarii insurgant, per quos habitus diminuantur, ac tandem destruantur.

Probatur prima pars: *Habitus solo otio per se non diminuantur, nec corrumpuntur.* Hæc est enim natura habitus, prout

Habitus intellectus et voluntatis nequeunt perire ex defectu subjecti, possunt tamen habitus phantasie et appetitus sensitivi; neutri vero ex defectu causæ conservatricis.

Habitus per se non remittuntur, nec corrumpuntur solo otio.

superius docuimus, ut sit qualitas permanens, et a Deo pendens in sui conservatione (1). Atqui conservatio Dei de se perpetua est, nec cessat, nisi ad exigentiam causæ alicujus create, cujus actio postulet, ut Deus retrahat influxum ad conservationem rei necessarium. Ergo solo otio, donec actio causæ alicujus contrariæ interveniat, habitus nequit perire, nec remitti. Præterea fatentur adversarii habitum adhuc durare per aliquod tempus sine influxu actuum similium. Atqui nulla res vel per breve tempus perdurare potest sine influxu actuali illius causæ, a qua per se pendet, ut per se patet. Ergo habitus nullatenus per se pendet ab actibus, ac proinde impossibile est, ut ex eorum cessatione per se pendeat. Dicere autem eam esse naturam habitus, ut postulet per aliquod tempus conservari sine actu, non autem diutius, quemadmodum dicunt adversarii, est omnino gratuitum et futile effugium (2).

sed tantum
occasionaliter.

Secunda pars: *Habitus occasionaliter vel per accidens diminuitur, et corrumpitur otio.* Et ratio est, quia experimur otio reapse habitum debilitari, et aboleri: quo pacto recte dixit Aristoteles, scientiam corrumpi per *oblivionem, et per deceptionem aut errorem contrarium* (3), oblivio enim importat non usum memoriæ. Atqui ostendimus in prima parte otium non posse esse causam per se, cur pereat habitus. Ergo relinquitur, ut sit causa per accidens seu occasio. Re sane vera, cum cessant actus cujusvis habitus, fieri moraliter nequit, ut non occurrant actus contrarii, qui per exercitium habitus impediri potuissent. Quare si per actus contrarios diminuat, vel corrumpatur habitus, otium hujus dicendum est causa per accidens talis diminutionis vel corruptionis, videlicet per modum removentis prohibens, quatenus otium removet actus, per quos prohibiti fuerunt actus contrarii causantes diminutionem, et corruptionem; vel quatenus otium est occasio, ut fiant actus destruentes habitum. Rem explicat præclare S. Thomas (4). Hoc pacto ratio sufficiens redditur experientiæ,

(1) Vide supra num. 122, pag. 464.

(2) Vide Suarez, *Metaphys. disput. 44, sect. 12, num. 5-7*, ubi plura vide, si lubet.

(3) Aristot., *De long. et brev. vitæ*, cap. 20.

(4) S. Thom. 1. 2. quæst. 53, art. 3. Cfr. Suarez, loc. cit., n. 6-13.

quæ ostendit otio habitum imminui, ac tandem evanescere. Ad eandem causam revocari potest etiam, quod cessatione actuum consopiri possunt intelligibiles species, consopitis vel etiam corruptis speciebus phantasticis (1). Habitus enim intellectuales ad operandum indigent specierum intelligibilium concursu, quæ vicissim excitantur per species phantasticas.

Ex quo sequitur ex defectu specierum habitus, quamvis de facto existant, posse videri non existere. Atqui ex otio habitus fieri potest, ut consopiantur species intelligibiles, immo et corrumpantur phantasticæ. Ergo iterum patet, quo pacto cessatio ab opere possit esse causa per accidens diminutionis et corruptionis, saltem apparentis, habitus (2). Quando vero habitus hoc pacto delitescit, facile perit per contrarios actus.

ARTICULUS III.

Præcipuæ divisiones habitus.

188. Dari habituum diversitatem in confesso est apud omnes: ea vero potest esse vel numerica, vel specifica, vel generica. De divisione numerica nihil dicendum occurrit: distinctio generica intelligenda est non illa, quæ exprimat diversitatem summorum generum vel prædicamentorum, nam in hoc sensu omnes habitus sunt ejusdem generis, nempe prædicamenti qualitatis, sed ea tantum, quæ indicat differentias quasdam valde communes, constituentes diversas series et quasi lineas habituum, sub quibus alii minus communes et specificè differentes comprehenduntur.

Principia generalia, unde petuntur divisiones, varia possunt esse (3), ac nominatim causæ et modus diversus, quo disponere subjectum habitus queunt, et objecta formalia, quæ per medios actus, specificè diversos respiciunt. Quamquam relate ad hoc ultimum caput distinctionis et specificationis habituum notandum est, ex eodem etiam specificari potentias naturales

Unde de summi
possit
habituum
divisio.

(1) Vide *Psycholog.*, vol. 2.um, num. 123, pag. 440.

(2) Cfr. Suar., loc. cit. num. 16.

(3) Vide S. Thom., 1. 2. quæst. 54 art. 2 et 3.

«Illud etiam est in hac divisione animadversione dignum, licet omnes habitus voluntatis dicta generali consideratione vere ac proprie dicantur morales, speciali tamen ratione distinguere Theologos in voluntate quosdam habitus seu virtutes morales a theologalibus; non quia hæc morales etiam non sint, prout sunt in voluntate, sed quia habent excellentiam quamdam, eo quod in Deum ipsum proxime et immediate tendunt. Unde differentia illa *theologalis habitus seu virtutis*, cum ex materia circa quam sumatur, non solum quibusdam moralibus habitibus, sed etiam intellectualibus communis est, quatenus etiam intellectus proxime et immediate in Deum ipsum tendere potest. Quare etiam illa differentia *theologalis habitus*, non solum aliquibus habitibus infusus, sed etiam acquisitis convenire potest, quatenus naturaliter etiam potest Deus cognosci, et amari, quamquam per antonomasiam seu excellentiam quamdam soleat peculiariter illa differentia solis quibusdam virtutibus infusus attribui» (1).

tertia in bonum
et malum:

Dividitur etiam habitus secundum S. Thomam in *bonum* et *malum*: Bonus intelligitur conveniens naturæ rationali et principium operationis convenientis; malus autem disconveniens et principium operationis disconvenientis. Quare *bonum* et *malum* hic non sumuntur tantum ac præcise pro bonitate et malitia morali seu in ordine ad mores, sed pro bonitate et malitia in ordine ad naturam rationalem. Unde in hoc sensu non solum virtutes respectu voluntatis, sed etiam artes et scientiæ respectu intellectus habitus boni sunt, quia sunt ornamenta naturalia rationalem naturam perfectentia; errores autem sunt habitus mali, sicut etiam vitia. Hæc tamen divisio quibusdam non placet, quia putant eam non esse adæquatam, cum possit dari medium inter habitum bonum et malum, tum in intellectu, tum in voluntate; in intellectu quidam opinionem, quæ de se nec bona nec mala est, utpote quæ indifferenter ad actus sive veros sive falsos inclinare potest; in voluntate vero, quia ex plurium sententia dantur habitus indifferentes ex objecto (2). Quidquid

(1) Suarez, loc. cit. sect. 13, num. 11, 12.

(2) Vide Bartholom. de Medina, in 1.^{am} 2.^æ, quæst. 54, art. 31 Suarez, loc. cit. num. 15.

sit de hac controversia, quæ non est hic definienda (1), verum est, quod membra hujus divisionis inter se distinguantur. Ut vero ab omni quæstione hujusmodi præscindamus, potest similis divisio fieri in virtutem et non virtutem, cujus membra, quamvis non prorsus eadem cum membris præcedentis divisionis, totam habitus latitudinem adæquate comprehendunt sub simili consideratione. Nam nomine virtutis significatur habitus, quo potentia perficitur et prompta redditur ad actus bonos et rectos et naturæ rationali convenienter eliciendos; cujusmodi habitus «primo quidem et principaliter est in intellectu et voluntate, per quamdam vero participationem in inferiori hominis portione, quatenus aliquo modo rationem participat, et motioni ejus subditur.» Jam «perfectio intellectus consistit in attingenda veritate, perfectio autem voluntatis in attingenda honestate, et ideo virtus in communi et simpliciter appellatur habitus indefectibiliter attingens bonum simpliciter potentiæ rationalis, subdistinguiturque in virtutem intellectualem et affectivam seu voluntatis. Intellectualis illa est, quæ ad veritatem cognoscendam infallibiliter inclinatur. Affectiva vero seu appetitiva illa est, quæ ad recte et honeste operandum sine defectu inclinatur: de qua potissimum intelligitur descriptio Augustini (2): *Virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, et qua nemo male utitur.* De qua particula ultima multa scribunt Theologi; nobis satis est virtutem voluntatis talem esse habitum, qui non elicit actum, nisi bonum et honestum, ut talis est: an vero aliunde possit tali actui adjungi extrinsece vel accidentaliter malitia, ad essentiam habitus vel virtutis declarandam nihil nunc refert» (3). Habitibus vero non virtus est ille, qui non est virtuosus, modo nuper explicato, et sic divisio est in membra adæquata. Et postea habitus non virtus ulterius dividi poterit in vitiosum seu malum, et indifferenter seu imperfectum in suo ordine, quamvis absolute malus non sit,

vel in virtutem
et non
virtutem

(1) De qua vide, si lubet Barth. de Medina (loc. cit.), Montesinum (In 1.^{am} 2.^æ disp. 35, quæst. unic. num. 18), Salas (In 1.^{am} 2.^æ, tract. 10, disput. 7, sect. 1, num. 9 et 10).

(2) S. Aug., *De liber. arbitrii*, lib. 2, cap. 18, 19.

(3) Suarez, loc. cit., num. 14.